

Roel Schuyt

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 2011

Roel Schuyt (1948) studeerde in Amsterdam Slavische taal- en letterkunde (hoofdvak Russisch, bijvakken Servo-Kroatisch, Bulgaars en muzikwetenschap, met als specialisatie etnomusicologie van de Balkan). In 1990 promoveerde hij te Leiden op het proefschrift The Morphology of Slavic Verbal Aspect. Hij doceerde aan meerdere universiteiten en hogescholen, waaronder de Vertalersvakschool. Sinds de jaren negentig vertaalt hij een grote verscheidenheid aan auteurs uit Centraal-Europa en van de Balkan, onder wie Danilo Kiš, Dubravka Ugrešić, Drago Jančar, Ismail Kadare en Goce Smilevski. In 2017 werden zijn vertaaloeuvre en zijn inzet voor de Balkan-literatuur in Nederland bekroond met de Letterenfonds Vertaalprijs. Ook werd hij vijfmaal genomineerd voor de Europese Literatuurprijs. Behalve als vertaler was hij actief als muzikant in een Roemeens orkestje en als koordirigent, gespecialiseerd in koormuziek van de Balkan en uit Centraal-Europa en Rusland.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 2011

Dames en heren,

Graag wil ik mijn grote dank uitspreken aan het bestuur en de jury van de Aleida Schot Stichting die mij de Aleida Schot-prijs voor 2011 toekenden. Zo'n prijs win je echter nooit alleen, daar zijn altijd anderen voor medeverantwoordelijk door hun hulpvaardigheid en het vertrouwen dat ze als partner, docent, collega, uitgever en auteur in je stellen.

Mijn vertaalopleiding, om het zo te noemen, volgde ik bij Lela Zečković. In de jaren 1979 tot 1992 heb ik nauw met haar samengewerkt. Zij was af en toe een strenge meesteres, maar dat was ongetwijfeld nodig om mij in het vak in te wijden. We vertaalden onder meer een aantal gedichten van de Servische dichter Vasko Popa en de Kroatische dichter Slavko Mihalić, en enkele artikelen en twee boeken van Danilo Kiš. In 1985 werd mijn vrouw Alma bij dit werk mijn vaste medelezer, en dat is zij tot op heden gebleven.

Eind 1991 kwam ik dankzij Lela in contact met Dubravka Ugrešić, die voor *NRC-Handelsblad* een column schreef, getiteld 'My American Fictionary'. Deze verscheen in 1993 met enkele aanvullingen bij Nijgh & Van Ditmar in boekvorm als *Nationaliteit: geen*. Dubravka sprak heel genereus van 'naša knjiga' – ons boek. Ik heb van Dubravka, die altijd uitmunt in scherpe observaties, nadien nog heel wat boeken en essays vertaald en ik heb het altijd een feest gevonden om dat te doen. Bovendien is zij een innemende en boeiende persoonlijkheid om mee om te gaan.

Met de Sloveense taal en literatuur maakte ik in 1993 en 1994 kennis via het werk van de Sloveense schrijver Drago Jančar, toen Reintje Gianotten van Wereldbibliotheek mij vroeg de roman *Noorderlicht* te vertalen. In 1995 volgde *De galeislaaf*. Ik heb beide boeken, met al die ironische, groteske en soms wulpse historische beelden, en altijd doortrokken van een groot menselijk gevoel, met buitengewoon veel plezier vertaald. Jančar zelf leerden Alma en ik kennen tijdens een literair en muzikaal evenement rond deze auteur dat op 20 november 2010 door de Sloveense ambassade en de Haagse Kunstkring werd georganiseerd.

De eerste helft van de jaren '90 werd getekend door de burgeroorlog in voormalig Joegoslavië en het beleg van Sarajevo. In het in Duitsland uitgegeven blad *Oslobođenje* (Bevrijding) verschenen enkele vlammeende stukken van verschillende Bosnische auteurs, die in 1994 met nog een paar andere bijdragen door uitgeverij Atlas werden gebundeld tot het boekje *Hommage aan Sarajevo*. In *Zilverstad* van Frank Westerman lezen we over Srebrenica, dat een jaar later door de Bosnische Serviërs onder de voet zou worden gelopen. Het stuk 'In staat van beleg' is van Abdulah Sidran, naar naderhand bleek de vader van de huidige ambassadeur van Bosnië en Hercegovina in Nederland. In diezelfde periode vertaalde ik *Dnevnik selidbe* van Dževad Karahasan, dat in 1994 als *Sarajevo: portret van een in zichzelf gekeerde stad* bij uitgeverij Van Gennep verscheen. Dat was het eerste contact dat ik met deze uitgeverij had.

Srebrenica heeft een soort naamgenoot in het Zuid-Albanese stadje Gjirokastër, in het Grieks: Argyrókastro – Zilverburg. De stad is bekend als de geboorteplaats van de grote leider Enver Hoxha en de grote schrijver Ismail Kadare. In 1990 las ik in een artikel in *de Volkskrant* dat Kadare een plaats verdiende onder de grote K's, zoals Milan Kundera, György Konrád, Imre Kertész en Danilo Kiš... Toen ik eind 1995 via Sana Valjulina en Arthur Langeveld vernam dat men bij Van Gennep zocht naar een vertaler Albanees, hapte ik meteen toe. Uitgever Jaap Jansen en zijn medewerkster Christiane Hardy hadden het lef om met mij in zee te gaan. En zo begon – vanaf nul – mijn carrière als literair vertaler uit het Albanees.

In 2008 diende de volgende K zich aan: Lojze Kovačič. Chris ten Kate en Nadia Ramer van uitgeverij Van Gennep vroegen mij het eerste deel van zijn autobiografische trilogie *De nieuwkomers* te vertalen. Daarin wordt het grootste deel van het gezin Kovačič – Lojzes Sloveense vader, zijn Frans-Duitse moeder, hijzelf en zijn nichtje Gisela – in de zomer van 1938 uit de Zwitserse stad Basel naar Slovenië gestuurd, deel van het koninkrijk Joegoslavië.

De tienjarige Lojze ervaart de gedwongen verhuizing, eerst naar het dorpje Cegelnica nabij Novo Mesto, dan naar de omgeving van Ljubljana en de stad zelf, als een avontuurlijke ontdekkingsreis, maar ook als een sprong in het ongewisse, waarbij hij telkens weer zijn plaats moet bevechten. Dat moet hij vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, terwijl hij van schooljongen opgroeit tot puber en adolescent. Zijn 'Vati' overlijdt in de laatste oorlogsmaanden en Mama, Clairi en Gisela blijven vreemdelingen tot ze in 1946 worden uitgewezen. De delen van de trilogie weerspiegelen de perioden van de toenmalige Sloveense geschiedenis.

In het vooroorlogse Slovenië leven nog duidelijk de herinneringen aan de Habsburgse monarchie waartoe het tot 1919 behoorde. Veel mensen zijn Duits en Oostenrijks georiënteerd en gekant tegen de 'Zigeunerei' van het door de Servische dynastie Karađorđević gedomineerde Joegoslavië. De rooms-katholieke Kerk en haar instellingen zijn alomtegenwoordig en de cultuur van het land behoort in wezen tot die van Centraal-Europa. Slavische jeugd- en turnbewegingen als de Valken en Adelaars beconcurreren elkaar en er zijn marginale Sloveense filialen van de Hitler-jugend... De sympathie van de burgers wisselt naargelang de politieke situatie in Joegoslavië en de krijgskansen van de sinds 1939 oorlogvoerende partijen wisselen, wat het 'Duitse' gezin Kovačič dikwijls aan den lijve zal ervaren.

Na 6 april 1941, tijdens de Italiaanse en Duitse bezetting, trachten de mensen zo goed mogelijk hun vooroorlogse levenswijze voort te zetten, maar iedereen is op zijn hoede: diverse groeperingen en milities zijn actief en overal kunnen spionnen loeren. Van concentratiekampen en massaslachtingen verneemt men doorgaans slechts als bij geruchte. Welk kwaad is het grootst: Hitler of Stalin en zijn Mongolen? Hoe zal het naoorlogse landsbestuur eruitzien?

In de naoorlogse periode moet de literatuur nieuwe thema's zoeken en andere afzweren. Het socialistisch realisme wordt ingevoerd. Nieuwe woorden, uitdrukkingen en begrippen duiken op. Zelfkritiek. Muurkranten. Uitvoerend comité. Cultuur in fabrieken, dorpen en steden. Via showprocessen wordt met collaborateurs afgerekend, kerkelijke en burgerlijke instellingen worden ontmanteld, en huizen en

bezittingen geconfisqueerd en onder de nieuwe regeerders verdeeld. Nieuwe processen volgen als Tito zich in 1948 van Stalin afkeert. Lojze Kovačič weet – door te wisselen van Duits naar Sloveens – als schrijver en journalist zijn plaats te vinden, al wordt zijn buitenlandse afkomst hem nog decennialang nagedragen.

In de jaren '50 en '60 werd mijn belangstelling voor Joegoslavië, Bulgarije en Roemenië gewekt door de muziek zoals die destijds door staatsensembles werd uitgevoerd. Bij 'Sloveens' dacht ik steevast aan Gorenjski plesi, uitgevoerd door het Kroatische ensemble Lado. Muziek komt als motief in het werk van Lojze Kovačič veel voor. Het is wellicht geen verrassing dat zijn zoon Jani Kovačič een bekende rock- en popmuzikant werd. Onze muziekkeus werd bepaald door de muziek uit Slovenië zelf, de muziek uit Zwitserland, waar Kovačič werd geboren, en een van mijn eigen voorliefdes – de muzica lăutărească uit Roemenië.

In 2009 stond het Pranger-festival in het Sloveense kuuroord Rogaška Slatina in het teken van Sloveense poëzie in Nederlandse vertaling. Een uitnodiging door KUD Pranger – kenmerkend voor het kunstbeleid van de Sloveense overheid – stelde ons in staat om daaraan deel te nemen en in en rond Ljubljana de plekken te zien die in Kovačič' boek zo'n prominente rol spelen: het Prešeren-monument, de Tromostovje (de drie bruggen), de Drakenbrug, de markt, de Mestni en Stari trg, de stadsburcht, de kades langs de Ljubljanica, het Tivoli-park en de heuvel Rožnik. Alleen bleek de tram uit het straatbeeld te zijn verdwenen.

De toekenning van de Aleida Schot-prijs betekent niet alleen een erkenning voor mijn werk als vertaler, maar bevestigt ook de plaats van Lojze Kovačič in het Sloveense literaire landschap. De nieuwkomer is aangekomen... Dus ook namens hem – postuum – veel dank.